

KATONA RITA

A halottakkal kapcsolatos eljárások

Általánosan elfogadott tétel, hogy ha nincs holttest, akkor nincs bűnügy. Ebből azonban *a contrario* sem következik, hogy ha holttest van, akkor bűnügy is van. Ahogy azonban a születés sem csak biológiai folyamat, a halál is jogi kérdés, amelyhez hatósági eljárás tartozik.

A halál fogalmát az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) 216. § c) pontja tartalmazza. E szerint a halál időpontja az, amikor a légzés, keringés és az agyműködés teljes megszűnése miatt a szervezet visszafordíthatatlan felbomlása megindul. E definíció megegyezik az orvostudomány által használt biológiai halál tartalmával.

A halál beálltát az Eütv. 217. § (1) bekezdés értelmében halottvizsgálattal kell megállapítani, amely minden olyan körülményre kiterjed, amely a bekövetkezés tényének, módjának és okának megállapításához szükséges. A halottvizsgálat, valamint a rendkívüli halál esetén követendő eljárás részletes szabályait a 34/1999. (IX. 24.) BM–EüM–IM együttes rendelet tartalmazza, amelyet 2014. január 1. napján felváltott a 351/2013. (X. 4.) kormányrendelet, míg az eljáró orvos szakértők módszertanát az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 6. számú módszertani levele tartalmazza. (Magát a módszertani levelet 1979-ben bocsátották ki, és az akkor hatályos jogszabályi hivatkozásokat tartalmazza, de a mai napig érvényben lévő iránymutatás, figyelemmel arra, hogy a hatályon kívül helyezett rendeletek, illetve a helyükbe lépő új rendeletek az orvosi, orvos szakértői feladatok tekintetében lényegi eltérést nem mutattak.)

Jogi kategóriaként megkülönböztetjük a természetes halál, illetve a rendkívüli halál esetét. Természetes halál esetén a halál bekövetkezését megállapító orvosi halottvizsgálat után lehet a holttestet kórbonctani vizsgálatnak alávetni – vagy azt jogszabályban meghatározott feltételek esetén mellőzni –, és a halottvizsgálati bizonyítványt kiállítani, és intézkedni a holttest elszállításáról, majd eltemetéséről, illetve a halotti anyakönyvi kivonat kiállításáról.

Rendkívüli halálról akkor beszélünk, ha a halál természetes módon való bekövetkezését a körülmények kétségessé teszik, így a bekövetkezésének körülményei bűncselekmény elkövetésére utalnak; azt közlekedési vagy foglalkozás körében bekövetkezett baleset okozta vagy annak gyanúja merül föl; azt

egyéb baleset vagy mérgezés okozta, és a halál bekövetkezésével összefüggésben szükséges a felelősség vizsgálata; azt öngyilkosság okozta, vagy a körülmények arra utalnak; az egészségügyi ellátás során következett be, és az egészségügyi dolgozó foglalkozási szabályszegésének gyanúja merül föl; bekövetkezésének előzményei, körülményei ismeretlenek, vagy nem állnak rendelkezésre olyan adatok, amelyekből megalapozottan következtetni lehetne a halál bekövetkeztének körülményeire, vagy fogvatartott elhalálozása esetén.¹

Halottvizsgálat – halottszemle

A halottvizsgálatot minden esetben orvos végzi, azonban a halál bekövetkezésének tényét mentőiszt is megállapíthatja. A hatályos szabályok szerint az arra illetékes² orvosnak haladéktalanul, de legkésőbb a tudomásra jutástól számított hat órán belül, egészségügyi intézményben, közterületen vagy nyilvános helyen történő halál esetén soron kívül, de legfeljebb két órán belül el kell végeznie a halottvizsgálatot. A halottvizsgálat megállapításai kapcsán lehet arról dönteni, hogy milyen eljárást kell lefolytatni.

Szintén jogszabályváltozás folytán vezethet érdekes eljárásjogi helyzetekhez a 2014. január 1-jén hatályba lépő, a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról szóló 351/2013. (X. 4.) kormányrendelet, amely bevezeti a halottvizsgálati szaktanácsadó jogintézményét.

A rendelet 12. § (1) bekezdése értelmében, ha a (halott-) szemle során a halál körülményeinek orvosi-kriminálisztikai szemléletű vizsgálata szükséges, vagy a hatóság a bejelentővel a halál rendkívülisége vonatkozásában nem ért egyet, a hatóság a szemléhez halottvizsgálati szaktanácsadót vesz igénybe.

A 12. § (2) bekezdése szerint halottvizsgálati szaktanácsadó lehet igazságügyi szakértői névjegyzékben igazságügyi orvostan szakterületre bejegyzett

---

¹ 1997. évi CLIV. törvény 218. § (4) bek.; Az eltűnt személyek felkutatásának és a rendkívüli halálesetek kivizsgálásának rendjéről szóló 23/1994. (X. 26.) BM rendelet 4. § (1) bekezdése ettől némiképp eltérően adja meg a rendkívüli halál definícióját. E szerint rendkívüli halál az a halál, amelynek természetes módon való bekövetkezését a körülmények kétségessé teszik, bekövetkezésének előzményei, körülményei ismeretlenek, vagy nem állnak rendelkezésre olyan adatok, amelyekből megalapozottan következtetni lehet a halál bekövetkezésének körülményeire, így ha a halál(t): a) közlekedési vagy foglalkozás körében bekövetkezett baleset okozta és bűncselekmény gyanúja nem merül fel; b) egyéb baleset vagy mérgezés okozta, és a halál bekövetkezésével összefüggésben szükséges a felelősség vizsgálata; c) öngyilkosság okozta vagy a körülmények erre utalnak; d) az egészségügyi ellátás során következett be, és az egészségügyi dolgozó foglalkozási szabályszegése merült fel; e) a fogva tartás közben következik be.

² 34/1999. (IX. 24.) BM–EüM–IM együttes rendelet 2. §

igazságügyi szakértő, vagy a hatóság alkalmazásában álló, igazságügyi szak-
képesítéssel felruházott olyan személy, aki e képesítése tekintetében szerepel
az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában.

A Be. jelenleg hatályos 103. § (1) bekezdés g) pontja alapján egyértelmű-
nek tűnik, hogy a halottvizsgálati szaktanácsadóként eljáró igazságügyi orvos
szakértő a büntetőügyben szakértőként a későbbiekben nem járhat el. Bár
szakmailag indokolt lehet, hogy az igazságügyi orvosi boncolást a halott-
szemléln is jelen lévő személy végezze, ezért a (3) bekezdés kimondja, hogy
ha a haláleset körülményei alapján az eredményes boncolás érdekében már a
szemléhez is szükséges szakértő kirendelése, a halottvizsgálati szaktanács-
adói feladatot szakértő látja el. Kérdés, hogy ebben az esetben, ha a névjegy-
zékbe felvett igazságügyi orvos szakértő jár el, akkor a kirendelő határozatá-
nak szóhasználatán múlik, hogy későbbiekben is eljárhat-e. Vagy a Be.
rendelkezésével ellentétben a halottvizsgálati szaktanácsadóként eljáró igaz-
ságügyi szakértőt automatikusan „halottvizsgálati szakértőnek” tekintjük? A
gyakorlat feladata ennek a kimunkálása.

Rendkívüli halál esetén hatósági eljárást kell lefolytatni, és az elhunyt ha-
tósági boncolását kell elrendelni, ha azonban a halál okának és körülményei-
nek vizsgálatánál bűncselekmény elkövetésének a gyanúja merül fel – az el-
járás bármely szakaszában –, át kell térni a büntetőeljárás szabályaira, és
igazságügyi orvosi boncolást kell elvégezni.

A 2014. január 1-jén hatályba lépő rendelet megkülönbözteti a halottszemle
és a halottvizsgálat fogalmát. Az 1. § 5. pontja értelmében a halottvizsgálat
a halál tényének és idejének megállapítása, a halottszemle, a kórbonctani vizsgá-
lat, a hatósági és igazságügyi boncolás, valamint ezek eredményének meg-
állapítása, míg az 1. § 4. pontja szerinti halottszemle része az előbbinek, és az
a haláleset helyén vagy a holttest helyén lefolytatott szemle részeként a holt-
test külső vizsgálatát, a holttesten lévő ruházat, valamint a holttesten és az
azon lévő ruházatban található dolgok vizsgálatát jelenti.

A 6. számú módszertani levél I. fejezete a halottszemlével és annak vég-
rehajtásával foglalkozik. Az ebben adott útmutatás lényegét tekintve a halott-
szemle az egyik előbbi fogalommal sem azonos, a rendelet szóhasználatában
szereplő halottszemlénél több, mert ekkor kell megállapítani a halál körülmé-
nyeit és feltehető okait, valamint a halál bekövetkezésének időpontját is. A
halottvizsgálatnál pedig kevesebb, hiszen nem része a boncolás.

A módszertani levél útmutatása szerint a helyszíni halottszemle eljárásjo-
gi cselekmény, amely nemcsak orvos szakértő, hanem jellemzően több szak-
ember – bűnügyi technikus, műszaki szakértő, stb. – együttes közreműködé-

sével történik. Ekkor rögzíteni kell a holttest megtalálásának helyét, módját, illetve minden olyan adatot, amely a későbbiekben releváns lehet (például hogy a halottszemle előtt a halál tényét megállapító orvos vagy más mozgatta-e a holttestet).

Ez után meg kell állapítani a halál körülményeit és feltehető okát, ekkor csak a holttesten szabad szemmel is látható elváltozásokból, annak ruházatából, a környezetéből, illetve a bejelentő, hozzátartozó közléseiből lehet következtetni. A holttest állapota alapján a halál bekövetkeztének időpontját is meg kell állapítani. Az orvos szakértő a halál biztos jele, azaz az észlelt hullajelenségek alapján tud következtetni a halál bekövetkeztének időpontjára. Ez a véleményezés nagy gondosságot igényel, figyelemmel arra, hogy nagyon sok – ekkor még jellemzően ismeretlen – tényező befolyásolhatja a hullajelenségek kialakulásának idejét. A módszertani levél tapasztalati alapokon nyugvó eligazítást ad arra, hogy mi alapján milyen időintervallumok véleményezhetők, ez azonban egy standard skála, amelytől az eljáró orvos szakértő indokoltan eltérhet. Az orvos szakértőnek mindig a hullajelenségek alapján kell a halál bekövetkeztének idejéről nyilatkoznia, más rendelkezésre álló adatot (a karórája a medencébe eséskor megállt, ezért a halál ideje azonos a karóra szerint idővel; a szomszéd pontban kilenc órakor hallotta a lövést stb.) nem értékelhet, az a nyomozó hatóság, illetve a bíróság feladata.

Fel kell mérni a holttesten lévő sérüléseket, ehhez el kell távolítani a rajta lévő ruhát. Ügyelni kell arra, hogy a ruházaton található nyomok ne veszessenek el, illetve ne szennyeződjenek felül. Ha a helyszínen ez biztonsággal nem végrehajtható, az a boncolás kezdetéig elhalasztható. Eközben meg kell feleltetni a ruházat sérüléseit a testen lévő sérülésekkel, valamint ha azon bármilyen biológiai nyom észlelhető, azt rögzíteni kell.

Erőszakos haláleset kapcsán az orvos szakértőnek vizsgálnia kell, hogy a helyszínen, vagy a holttest környezetében fellelhető-e a halál előidézésre alkalmas eszköz.

Ismeretlen holttest esetén a vizsgálatnak ki kell terjednie mindazokra a sajátosságokra, amelyek a személyazonosítás szempontjából jelentősek lehetnek.

A holttest elszállításának felügyeletét is az orvos szakértő feladataként fogalmazza meg a módszertani levél, ajánlva, hogy az a nyomok biztosítása érdekében a test teljes beburkolása mellett történjen.

A módszertani levél, bár az orvos szakértő feladatairól szól, hangsúlyozza, hogy halottszemléhez elsősorban igazságügyi orvostani szakképesítéssel bíró szakorvost, ilyen orvos hiányában igazságügyi szakértőt vagy rendőrorvost, ha pedig a késedelem a halottszemle megtartását akadályozná, más or-

vost kell alkalmazni. A jelenleg hatályos 34/1999. (IX. 4.) BM–EüM–IM rendelet a halottvizsgálatot fő szabályként az illetékes háziorvos vagy ügyeletes orvos hatáskörébe utalja, akiknek vélhetően nincs meg a módszertani levél szerinti képesítésük, leginkább a „más orvos” kategóriájába sorolhatók. A rendőrorvos intézményét a jelenleg hatályos jogszabály nem ismeri, a 2014. január 1. óta hatályos 351/2013. (X. 4.) kormányrendelet 12. § (2) bekezdés b) pontja szerinti halottvizsgálati szaktanácsadó azonban megfeleltethető annak. (A halottvizsgálati szaktanácsadó rendeletben írt feladatai megegyeznek a módszertani levélben a szemle során elvégzendő feladatokkal.)

A halottvizsgálatot, szemlét követően a rendkívüli halálesettel kapcsolatos eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetőséggel felruházott hatóság³ – lényegét tekintve a halál beálltának, a holttest megtalálásának helye szerinti rendőrség – elrendeli a hatósági boncolást, illetve, ha az eddig felvetődő adatok alapján bűncselekmény gyanúja merül fel, az igazságügyi boncolást.

Boncolás

A jelenleg hatályos 34/1999. (IX. 24.) BM–EüM–IM együttes rendelet szűkszavúan – mindössze két szakaszban – foglalkozik a hatósági és az igazságügyi orvosi boncolással. Ennek keretében szabályozza, hogy a boncolásról a szakmai módszertani irányelvek szerint jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyben fel kell tüntetni, ha az elhunytat kezelő orvos is jelen van a boncoláson. A hatósági boncolásról készített jegyzőkönyvet a véleményi résszel együtt meg kell küldeni a boncolást elrendelő hatóságnak. (A vélemény elkészítésében természetesen a kezelőorvos nem vehet részt, abban az esetben sem, ha a boncoláson hatósági engedéllyel jelen volt.)

A 2014. január 1-jén hatályba lépő új szabályozás ennél jóval részletesebben szabályozza a hatósági boncolást, illetve ennek szabályaira visszautalva az igazságügyi boncolást.

Az új szabályozás értelmében a hatósági boncolást az elrendeléstől számított öt munkanapon belül el kell végezni, ha különösen indokolt esetben a hatóság elrendeli a soronkívüliséget, akkor a boncolást a holttest beszállítását követően három órán belül meg kell kezdeni. A hatósági boncolást a fekvőbeteg-ellátó intézmény patológiai osztályán vagy olyan boncolóhelyiség-csoportban lehet elvégezni, amely megfelel a szakmai minimumfeltételeknek. [A sza-

³ 23/1994. (IX. 24.) BM–EüM–IM együttes rendelet 6. § b) pont; 351/2013. (X. 4.) kormányrendelet 7. § (2)–(3) bek.

bályozás koherenciájának megteremtése érdekében szükséges hatályon kívül helyezni a 282/2007. (X. 26.) kormányrendelet 2. számú mellékletének 1/b alpontját, amely kizárólagosan eljáró szervekként jelöli meg az orvostudományi karok igazságügyi orvostani intézeteit, illetve az Igazságügyi Szakértői és Kutatóintézetek területi intézményeit a hatósági boncolások elvégzésére. Természetesen az sem kizárt, hogy a jogalkotó szándéka arra irányul, hogy az intézetek munkatársai „kijáráó szakértőként” végezzék el a hatósági boncolásokat, ez azonban nem lenne célravezető, hiszen ha a boncolás közben merül fel az igazságügyi boncolás szükségessége, arra nyomban át kell térni, ennek alapján a halál okáról már két igazságügyi orvos szakértőnek kell nyilatkoznia, ezért szükséges lenne megvárni, míg a másik igazságügyi orvos szakértő is a helyszínre ér a boncolás folytatása előtt.]

A szakértő a boncoláskor, vér-, vizelet-, csarnokvíz- és szövettani mintát vesz, illetve – erre irányuló kirendelés nélkül is – köteles biztosítani azokat a mintákat, amelyeket az eljárás adatai indokolnak. A rendelet szintén kötelezően előírja, hogy mintát biztosítson a halálokot jelentő eltérésekből, a sérülésekből, illetve az agyból, a szívből, a tüdőből, a májból és a veséből. A kötelezettsége csak a minta biztosítására és őrzésére terjed ki, további vizsgálatok elvégzésére nem.

(A minták biztosítása a későbbiekben felmerülő esetleges vizsgálatok elvégzését teszi lehetővé.)

A boncolásról annak tartama alatt folyamatosan jegyzőkönyvet kell vezetni, amelynek tartalmaznia kell a boncolás helyét, idejét, az elrendelő hatóság megnevezését, a boncoláson részt vevő és jelen lévő személyek adatait, az elhunytira vonatkozó adatokat, valamint a holttest, a külsérelmi nyomok és az észlelt belszervi elváltozások, kóros állapotok leírását, valamint a későbbi vizsgálatra biztosított minták felsorolását. A boncoláskor meg kell állapítani, és a jegyzőkönyv véleményi részében nyilatkozni kell a halál közvetlen okáról, és bekövetkezésének valószínű idejéről, a holttesten talált minden sérülésről, arra is kitérve, hogy az milyen módon és a halál időpontjához képest mikor keletkezett, illetve a halál beálltában oki, részoki szerepe van-e. Több sérülés esetén külön-külön kell véleményt nyilvánítani a sérülésekről, sorrendiségükről és arról, hogy a sérülések közül melyik vagy melyeknek az összehatása idézte elő a halál beálltát, illetve az egyes sérülések túlélés esetén mennyi idő alatt gyógyultak volna. Össze kell foglalni mindazokat a tényeket, amelyek kizárják vagy valószínűsítik bűncselekmény elkövetését.

Ha a halál oka egyéb adatok alapján nem állapítható meg, a boncoláskor véleményt kell nyilvánítani arról, hogy az elhalt fogyasztott-e alkoholt, kábító-

szert vagy kábítószernek nem minősülő kábító hatású szert. Az erre vonatkozó vizsgálatok elvégzéséhez nem szükséges a kirendelő hatóság ezt elrendelő határozata, szövettani vizsgálat, röntgenfelvétel készítése, diatómavizsgálat azonban csak a hatóság külön döntése alapján végezhető.

A 351/2013. (X. 4.) kormányrendelet az igazságügyi boncolás körében visszautal a hatósági boncolás szabályaira azzal, hogy azt az elrendeléstől számított három napon belül elvégezni, ellentétben a hatósági boncolás elvégzésére előírt öt munkanappal.

A 6. számú módszertani levél II. fejezete tartalmazza a boncolás végrehajtásának szempontjait, illetve annak lefolytatásához ad szakmai iránymutatást. A módszertani levél leszögezi, hogy a boncolás a halálok megállapításának objektív módszere, okmánya a boncolási jegyzőkönyv.

A boncolási jegyzőkönyv formailag három fő részre tagozódik, a *felzetre*, a *leleti részre* és a *véleményre*.

A felzet a boncolás adminisztratív adatait tartalmazza. Itt kell feltüntetni az elrendelő hatóság megnevezését, határozatának számát, a boncolás elvégzésének helyét, idejét és az azt végzők személyét.

A leleti rész két részből áll, a *külvizsgálat* és a *belsővizsgálat* leírásából. Annak érdekében, hogy az ügy későbbi szakaszában bármikor felmerülő kérdések megválaszolhatók legyenek, a leleti résznek nagyon aprólékosnak és mindenre kiterjedőnek kell lennie. (A módszertani levél negyvenkilenc pontba szedi azokat az adatokat, amelyeket a leleti részben fel kell tüntetni.)

A külvizsgálat címszó alatt annak leírása után, hogy hol, mikor milyen körülmények között találták meg a holttestet, rögzíteni kell az elhalt korára, nemére, testhosszára, tápláltságára, testfelépítésére vonatkozó adatokat, az esetleges különös ismertető jeleket és fejlődési rendellenességeket. Ezt követi a hullajelenségek leírása, a holttest vérrel vagy más biológiai anyaggal szennyezettségének feltüntetése, illetve más szennyezettség, idegen anyagok jelenlétének rögzítése. Majd a fejtől a talp felé a test egészének átvizsgálása következik, a testnyílásokra is kiterjedően.

A külvizsgálat speciális és nagy pontosságot igénylő része a sérülések leírása, amely jellemzően külsérelmi nyomok címszó alatt történik. Ez minden esetben a sebek leírásának szabályai szerint végzendő, amelyhez eligazítást a testi sérülések és egészségkárosodások igazságügyi orvos szakértői véleményéséről szóló 16. számú módszertani levél ad. E körben előírja a módszertani levél, hogy a testüregebe nem hatoló sérüléseket bemetszéssel kell feltárni, míg a szűrt, metszett és lőtt sérüléseket rétegesen kell boncolni, nem célszerű azonban a sebek mélységét szondával vizsgálni.

A holttestről és az egyes sérülésekről a külvizsgálattal egy időben, és majd a belvizsgálat közben is fényképfelvételeket kell készíteni, amelyekben a releváns eltérések jól láthatók.

A boncoláskor minden esetben meg kell nyitni a test három fő üregét – koponya, mellkas, has –, és az egyes üregek szervének, illetve szervrendszerének állapotát, elváltozásait rögzíteni kell, abban az esetben is, ha a halál oka már az egyik testüreg feltárással megállapítható volt. Ha valamely más üreg vagy a gerinccsatorna megnyitásától eredmény várható, akkor azt is el kell végezni, elmaradása szakértői hibának minősül. Minden szerv leírásánál szükséges annak anatómiai jellemzőit teljes körűen rögzíteni. Hibaként határozza meg a módszertani levél azt, ha a szakértő valamely jelenséget összefoglaló jelzővel (lobos, petyhüdt, vizenyős stb.) illet ahelyett, hogy pontosan leírná. A leírásnál ügyelni kell a használt kifejezések határozottságára, egyértelmű mértékek szerinti leírást kell adni, a viszonylagos jelzők használata kerülendő. Ennek ellenére igen gyakori, hogy a szakértői vélemény tényérnyire bevérzésről, ökölnyi vérömlenyről, ujjbegynyi égési sérülésről stb. beszél.

A leleti részben azt is ki kell emelni, hogy mely szerveknél, szervrendszerknél nem volt elváltozás tapasztalható, külön kiemelve a sérülések hiányát. Minden esetben tartózkodnia kell a szakértőnek attól, hogy a tapasztaltak rögzítésén túlmenően már ekkor megállapításokat tegyen.

A véleményi részben a boncvizsgálat eredményére, a kórbonctan, illetve az igazságügyi orvostan szabályaira alapozva kell klinikailag is megokolható megállapításokat tenni a jogszabályban megfogalmazott, valamint a kirendelő által feltett kérdésekre. A módszertani levél a vélemény megszerkesztéséhez útmutatót akként ad, hogy a szakértő elsődlegesen a boncolás idején rendelkezésre álló előzményi adatokat ismertesse, ezt kövesse a boncolás eredményének körismeszerű összefoglalása, ezután – a legfontosabb kérdés – a halál közvetlen okának megállapítása, végül a további kérdések megválaszolása következzen.

Ha a boncolás alapján nem válaszolható meg a kirendelő valamennyi kérdése, a szakértőnek előzetes véleményt kell előterjesztenie, majd a további vizsgálati eredmények, később beszerzett orvosi dokumentáció birtokában kell végleges véleményt adnia.

A 2014. január 1-jén hatályba lépő új jogszabály, különös tekintettel a halottvizsgálati szaktanácsadó intézményének bevezetésére, remélhetőleg elősegíti, hogy valamennyi élet elleni cselekmény kiderüljön és felderítésük eredményes legyen, még ha a büntetőeljárásban betöltött szerepe jelenleg több kérdést is felvet.